

Opis dorobku i osiągnięć naukowych

Dr Łukasz Hardt, WNE UW

Spis treści:

1. Przebieg pracy naukowej oraz uzyskane stopnie.....	2
2. Opis książki <i>Studia z realistycznej filozofii ekonomii</i> (wyd. C.H. Beck, Warszawa, 2013), w oparciu o którą wnioskuje o wszczęcie procedury habilitacyjnej (na dotychczasowych zasadach).....	3
3. Charakterystyka dorobku naukowego z filozofii, metodologii i historii ekonomii (po uzyskaniu doktoratu).....	10
4. Krótka charakterystyka dorobku z innych obszarów badawczych (po uzyskaniu doktoratu).....	16
5. Informacja o liczbie publikacji i ich cytowalności.....	20
6. Realizowane projekty badawcze.....	20
7. Informacja o wyróżnieniach i nagrodach za pracę badawczą.....	22
8. Współpraca badawcza z zagranicą.....	22
9. Udział w konferencjach (informacja zbiorcza).....	23
10. Aktywność dydaktyczna.....	24
11. Aktywność w zakresie popularyzacji i organizacji nauki.....	24
12. Dane kontaktowe.....	25

Warszawa, luty 2013 r.

1. Przebieg pracy naukowej oraz uzyskane stopnie:

- 2000   Certyfikat Ekonomii Międzynarodowej Uniwersytetu FUNDP w Namur, Belgia
- 2002   Mgr ekonomii; Wydział Nauk Ekonomicznych UW (finalista konkursu im. A. Semkowa na najlepsze prace magisterskie na WNE UW)
- 2006   Ukończenie studiów w Szkole Nauk Społecznych przy IFiS PAN (głównie przedmioty z zakresu filozofii nauki)
- 2007   Dr nauk ekonomicznych; dysertacja *Rozwój ekonomii kosztów transakcyjnych – od koncepcji do operacjonalizacji* obroniona na Wydziale Nauk Ekonomicznych UW (promotor: dr hab. Zbigniew Hockuba, prof. UW; recenzenci: prof. dr hab. Jacek Kochanowicz, prof. dr hab. Andrzej Wojtyna); praca została wyróżniona w konkursie na najlepsze dysertacje doktorskie z zakresu nauk ekonomicznych i zarządzania, ogłoszonym przez Fundację Promocji i Akredytacji Kierunków Ekonomicznych (konkurs: „Nowe trendy w naukach ekonomicznych i zarządzaniu”).
- 2007   adiunkt w Instytucie Nauk Ekonomicznych PAN
-02.2013
- Od 2007   adiunkt na Wydziale Nauk Ekonomicznych Uniwersytetu Warszawskiego

Zainteresowania naukowe: filozofia, metodologia oraz historia ekonomii; ekonomia instytucjonalna, w szczególności ekonomia kosztów transakcyjnych; badania z zakresu problematyki dobrego rządzenia (*good governance*), problematyka integracji europejskiej i polityki gospodarczej

2. Opis książki Studia z realistycznej filozofii ekonomii (wyd. C.H. Beck, Warszawa, 2013), w oparciu o którą wnioskuje o wszczęcie procedury habilitacyjnej (na dotychczasowych zasadach).

Książka ta jest pracą z filozofii ekonomii i stanowi głos w debacie pomiędzy zwolennikami realizmu naukowego (w ekonomii), a tymi, których poglądy sytuują się w ramach m.in. konstruktywnego empiryzmu, przyczynowego holizmu, instrumentalizmu, czy też różnorodnych podejść retorycznych. W pracy przyjmuję stanowisko realistyczne i opisuję, w jaki sposób ekonomia wyjaśnia i przedstawia rzeczywistość. Zadanie to wymaga odwołania się do pewnych bardziej ogólnych i fundamentalnych koncepcji filozoficznych, zwłaszcza tych, które zajmują się problemem relacji teorii (tutaj: ekonomii) do rzeczywistości. Przede wszystkim są to te poglądy filozoficzne, które uznają stanowisko realistyczne, gdyż twierdzą, że to jego przyjęcie przyczynia się do najpełniejszego wyjaśnienia sukcesu wielu teorii z zakresu ekonomii, a także pozwala na możliwie kompletny opis metod budowania wyjaśnień ekonomicznych. Pogląd taki wyraził sam P. Samuelson w swoich refleksjach metodologicznych z lat 60. XX w. W artykule *Theory and Realism: A Reply* (1964) pisał on o trudnej do wyjaśnienia prostocie natury, a w tekście z 1963 r. postawił tezę o występowaniu w zjawiskach gospodarczych podstawowych regularności, których wykrycie powinno stać się celem ekonomii. W tym samym tekście dał też wyraz swojemu głębokiemu przekonaniu, że sukces nauki, w tym ekonomii, zależy od jej zdolności do refleksji metodologicznej (1963, s. 231): „Twierdzenie, że dzięki lekceważeniu refleksji metodologicznej nauka osiąga sukces jest nonsensem”. W pełni podzielam ten pogląd i moja książka jest tego wyrazem.

Na wstępie opisu książki chcę też wyjaśnić, dlaczego w jej tytule odwołuję do filozofii, a nie metodologii ekonomii. Czyniąc tak wychodzę bowiem z założenia, że sama metodologia nie wystarcza, aby zrozumieć naukę uprawianą przez Smitha, Marshalla, Keynesa, czy też Samuelsona – konieczne jest wejście w głąb i dostrzeżenie fundamentalnych charakterystyk tej rzeczywistości, którą przedmiotem swojej analizy czynią ekonomiści. To swoiście Kantowskie pytanie o to, jaka powinna być nauka w sytuacji, gdy zajmuje się ona określonego typu empirią. Studia z filozofii ekonomii wymagają więc odniesienia się do filozofii nauki jako takiej. Książka ta jest więc wyrazem mojego przekonania, że spotkanie ekonomii z filozofią może być korzystne dla obydwu stron. Filozofia pomaga wyjść poza ekonomię i spojrzeć na nią z innej perspektywy, a więc chociażby odnieść się do różnego typu teorii ekonomicznych w sposób bardziej krytyczny. Studia filozoficzne nad ekonomią mogą zaś przynieść korzyści samej filozofii nauki, gdyż konfrontacja jej koncepcji z nauką szczegółową, w tym przypadku z ekonomią, może spowodować konieczność weryfikacji określonych stwierdzeń filozoficznych. Książkę tę należy więc traktować również jako pewien wkład do filozofii nauk społecznych.

Zanim przejdę do bardziej szczegółowego opisu pracy winien jestem jeszcze jedno ogólne wyjaśnienie – książki tej nie należy uważać wyłącznie za swoistą obronę realizmu w

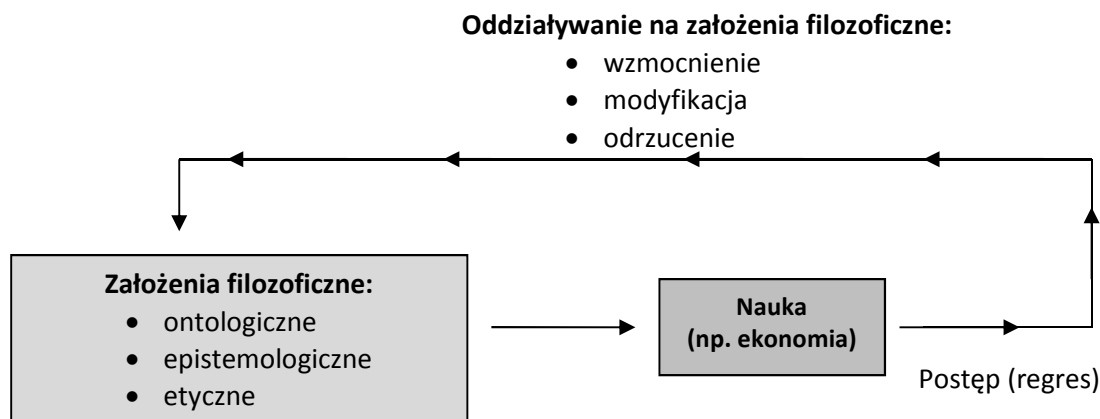
ekonomii, lecz raczej za zachętę do studiów nad samym realizmem, często zresztą uwzględnianym przez ekonomistów, gdyż przyjęcie tej perspektywy filozoficznej pociąga za sobą ważne implikacje, których wprowadzie praktycy ekonomii nie są często świadomi, ale które mogą przynieść korzyści dla prowadzonych przez nich badań. W związku z tym w książce stawiam m.in. następujące pytania:

- Dlaczego ekonomia potrzebuje własnej metodologii, a ta filozofii, która nie może uciekać od zagadnień metafizycznych?
- W jaki sposób należy porównywać teorie ekonomiczne? Co to znaczy „lepsza” teoria? Czy celem ekonomii powinno być wyjaśnianie, opisywanie, czy może wyłącznie przewidywanie?
- Co oznacza metoda unifikacji ontologicznej w ekonomii i jak jest ona stosowana?
- Czy modele ekonomiczne muszą opierać się na realistycznych założeniach, aby same mogły być uznane za realistyczne?
- Jaki charakter ma postmodernistyczna krytyka ekonomii i dlaczego realizm jest właściwą na nią odpowiedzią?
- Dlaczego konstruktywny empiryzm i powstały na jego podstawie przyczynowy holizm są perspektywami filozoficznymi nie do zaakceptowania na gruncie realistycznej filozofii ekonomii?

Odpowiadając na każde z tych pytań sięgam zarówno do dorobku samej filozofii i metodologii ekonomii, ale także pewnych bardziej ogólnych koncepcji filozoficznych.

Rozdział 1 rozpoczynam od przedstawienia głównych założeń realizmu naukowego, tj. kluczowej supozycji o istnieniu rzeczywistości, która jest niezależna od obserwatora (ontologia), a także jest poznawalna (epistemologia). W tym kontekście realizm naukowy staje się założeniem warunkującym uprawianie nauki jako takiej. Odwołuję się tutaj do koncepcji M. Bunge, który w jednym ze swoich tekstów zauważa: „Wiedza naukowa nie zawiera założeń o charakterze filozoficznym. Na podstawie powyższego często wnioskuje się, iż badania naukowe są wolne od refleksji filozoficznej, a więc, iż nauka i filozofia to dwa zupełnie niezależne obszary; ale to zbyt pośpieszny wniosek. Filozofii rzeczywiście nie można odnaleźć w ukończonej teorii naukowej (choć to też jest kontrowersyjne), ale jest ona elementem rusztowania, które umożliwia zbudowanie tego rodzaju teorii” (1976, s. 291). Pomiędzy założeniami warunkującymi uprawianie nauki (tutaj: realizmem naukowym) a naukami szczegółowymi, np. ekonomią, trwa nieustający dialog – poprawne założenia filozoficzne będą powodowały sukces nauki, co jeszcze bardziej będzie te założenia wzmacniało i utrwalało; natomiast w przypadku odwrotnym, a więc gdy potencjał nauki do wyjaśniania będzie mały, wtedy te fundamentalne założenia zaczną być kwestionowane i pojawią się propozycje ich modyfikacji. Proces ten przedstawiam schematycznie na poniższym rysunku.

Rys. 1. Relacja między postępowem (regresem) naukowym a filozoficznymi założeniami nauki

Źródło: Hardt (2013, s. 16).

W dalszej części rozdziału 1 zastanawiam się nad tym, na ile studia nad realizmem, prowadzone zwykle w filozofii nauki w odniesieniu do nauk przyrodniczych, mogą mieć zastosowanie do nauk społecznych. Czy w sytuacji, gdy w świecie społecznym (i gospodarczym) obserwator (w tym ekonomista) może wpływać na przedmiot swoich badań, np. współtworząc regulacje prawne, można mówić o realizmie na poziomie ontologicznym, tj. niezależności świata od podmiotu poznawczego? W książce odpowiadam na to pytanie twierdząco i odwołuję się w tym kontekście do metody idealizacyjnej Leszka Nowaka (np. jego tekst *O ukrytej jedności nauk społecznych i przyrodniczych*), prac T. Lawsona (m.in. książki *Economics & Reality* z 1997 r.), a także innych klasycznych prac poświęconych temu zagadnieniu (zob. podrozdział 1.2.). Następnie przechodzę już *stricte* do realistycznej filozofii ekonomii i przedstawiam dwa podstawowe jej ujęcia, tj. z jednej strony prace T. Lawsona, a z drugiej U. Mäki.

Realizm w wydaniu Lawsona ma wymiar transcendentálny i oznacza poszukiwanie przez ekonomistów wyjaśnień na realnym poziomie rzeczywistości – przestają tutaj mieć znaczenie Hume’owskie wyjaśnienia „jeśli obserwowalne x , to y ”, ale ważne staje się poszukiwanie mechanizmów i procesów za dane zjawiska społeczno-gospodarcze odpowiadających. Lawson sugeruje tutaj ekonomistom posługiwanie się w większym stopniu metodą reprodukcyjną, tj. „wyjaśnieniem nie przez odwołanie się do prawa fundamentalnego, ale raczej przez identyfikację czynników, które odpowiadają za zajście danego zjawiska” (Lawson, 1997, s. 212). Studia Lawsona nad wyjaśnianiem zdecydowanie odchodzą więc od wzorca empirycystycznego, gdyż poddaje on w wątpliwość istnienie ścisłych, uniwersalnych i fundamentalnych praw, zwłaszcza w naukach społecznych.

W podrozdziale 1.4. uwagę koncentruję na przedstawieniu realistycznej filozofii U. Mäki. Jego prace są o tyle ważne, gdyż wychodzi on od analizy relacji modeli ekonomicznych do rzeczywistości i w tym celu wykorzystuje m.in. perspektywę idealizacyjną L. Nowaka (zob. Mäki 2009, s. 75). Ten fiński filozof stawia tezę, iż każdy model nosi rys zastosowania metody idealizacyjnej, tj. nie jest doskonałym odzwierciedleniem rzeczywistości, np. w eko-

nomii neoklasycznej modele równowagi cząstkowej są bardziej nierealistyczne (wyidealizowane) niż modele równowagi ogólnej, ponieważ analizują wyłącznie rynek jednego produktu. W rezultacie, ważne w kontekście dalszych analiz prezentowanych w książce jest stanowisko U. Mäki, które chyba najlepiej streszczają następujące jego słowa: „Nieprawdziwość założeń teorii nie powoduje, że nie opisuje ona realnych zdarzeń” (Mäki 2002, s. 97). Kwestii tej poświęcam rozdział 3 książki.

Rozdział 1 zamyka ogólna refleksja nad podstawowymi założeniami realistycznej filozofii ekonomii, gdzie nawiązuję do klasycznej refleksji (późnego) Wittgensetina nad relacją języka do empirii i gdzie odwołując się do jego *O pewności* wskazuję, iż nawet autor *Tractatus logico-philosophicus* uznaje możliwość występowania w języku i w rzeczywistości „twardych skał”, niepodlegających grom językowym. Wreszcie stawiam tezę, następnie dowodzoną przeze mnie w książce, iż perspektywy filozoficzne T. Lawsons i U. Mäki są komplementarne. Kończę pisząc, że przyjęcie stanowiska realistycznego powoduje położenie nacisku na wyjaśnianie w ekonomii i poszukiwanie prawdy.

Rozdział 2 książki rozpoczyna już studia *par excellence* filozoficzne nad ekonomią i koncentruję się na analizie zachodzących w niej procesów unifikacyjnych, postulowanych już przez P. Samuelsona w *Foundations*: „Występowanie analogii między centralnymi elementami różnych teorii powoduje, że istnieje pewna ogólna teoria, która leży u podstaw tychże teorii i je unifikuje” (1983, s. 3). Wskazuję w tym rozdziale na to, że ideał unifikacji obecny jest od dawna w nauce i oznacza budowanie takich teorii, które wyjaśniają dużo przy zastosowaniu minimalnego aparatu teoretycznego (*explaining much by little*). Wprowadzam również rozróżnienie na unifikację teoretyczną i ontologiczną, ale większą uwagę poświęcam tej ostatniej, rozumianej w kategoriach poszukiwania fundamentalnych czynników sprawczych, wspólnych dla różnych rodzajów zdarzeń. Mill określał je jako *greater causes*, Menger jako *naturę rzeczy*, Machlup jako *fundamental assumptions*, a Melitz jako *generative assumptions*. Dowodzę w tym rozdziale, że bardziej zunifikowane teorie (w sensie ontologicznym) prowadzą do lepszych wyjaśnień, ale również, że teorie zunifikowane w sensie teoretycznym łatwiej podlegają późniejszej unifikacji ontologicznej. Zaznaczam w tym rozdziale, że fundamentalne czynniki, do których dochodzi się w ramach procesu unifikacji ontologicznej nie są ostatecznymi wyjaśnieniami i nawiązuję tutaj do Poppera, który zauważał, że w nauce nie może być wyjaśnień, które dalszych wyjaśnień już nie potrzebują. Odrzucam więc zdecydowanie esencjonalizm w ekonomii, przejawiający się stwierdzeniami, iż celem ekonomii jest poszukiwanie „ostatecznych przyczyn, które są akceptowane bez poszukiwania ich determinant” (Kirzner 1976, s. 177), czy też „[ekonomia ma] wyjaśniać aż do takiego momentu, w którym w wyjaśnianiu dalej już pójść nie można” (von Mises 2003, s. 29).

W rozdziale poświęconym unifikacji ontologicznej przedstawiam również dynamikę procesów unifikacyjnych i wprowadzam w tym celu m.in. pojęcie unifikacji w zakres, rozumianej jako wyjaśnianie coraz większej liczby kategorii zjawisk tym samym aparatem teore-

tycznym (tzw. imperializm ekonomii). Odnoszę się również do problematyki konsilencji wyjaśnień indukcyjnych w ekonomii i stwierdzam, że teorie o większym stopniu konsilencji są zwykle również silniej zunifikowane ontologicznie. Dowodzę również, że w ekonomii powinno szczególnie się cenić te wyjaśnienia, które powstają w drodze tzw. ontologicznych redukcji, tj. gdy wydarzenia z jednego poziomu ontologicznego wyjaśnia się czynnikami z poziomu wyższego. Dobrym przykładem jest tutaj typologia czterech poziomów analizy instytucjonalnych przedstawiona przez O. Williamsona w 2000 r. Wprowadzane przeze mnie pojęcie redukcji ontologicznych nie jest tożsame z redukcjonizmem ani z ideą brzytwy Ockhama. Kwestii tej poświęcam ostatnią część rozdziału 2.

Rozdział 3 dotyczy problemu nierealistycznych założeń w teorii ekonomii i stawiam w nim pytanie o to, czy realistyczne teorie muszą być oparte na realistycznych założeniach. Odpowiadam na nie negatywnie, tj. dowodzę, że realistyczne teorie nie tylko mogą, ale wręcz muszą opierać się na nierealistycznych założeniach. Problemem nie jest więc sam proces idealizacji, ale jego zastosowanie. Odwołuję się tutaj do przedstawionej wcześniej w książce metody idealizacyjnej i studiów nad procesami unifikacji. W rozdziale tym odczytuję również manifest metodologiczny M. Friedmana z perspektywy realistycznej i polemizuję z tymi, którzy uważają *Metodologię ekonomii pozytywnej* za wsparcie instrumentalizmu. W tym celu dokładnie analizuję tekst Friedmana z 1953 r., wcześniej wprowadzając rozróżnienie na trzy rodzaje założeń w modelach ekonomicznych, tj. te wyznaczające obszar stosowalności modeli, a także zwykłe założenia idealizujące (pomijające wpływ określonych czynników na badane zjawisko) i heurystyczne (czynione w procesie budowy modeli ekonomicznych). Na koniec tego rozdziału odnoszę się krótko do częstych zarzutów w stosunku do ekonomistów, że ich modele są oparte na zbyt nierealistycznych założeniach, a przez to są w dużym stopniu bezwartościowe. Uważam te zarzuty za w dużej mierze chybione na gruncie metodologicznym.

Rozważania z trzech pierwszych rozdziałów książki prowadzą do interesującego pytania – w jaki sposób teorie ekonomiczne można porównywać, szczególnie na gruncie realistycznej filozofii ekonomii? Temu zagadnieniu poświęcam rozdział 4. Analizę rozpoczynam od przywołania kryteriów i sposobów porównywania teorii ekonomicznych wywodzących się od Milla, Poppera i Lakatosa. Dużo miejsca poświęcam tutaj rekonstrukcji dyskusji nad postępem w ramach teorii równowagi ogólnej, która prowadzona była przy wykorzystaniu metody naukowych programów badawczych. Wskazuję na najważniejsze ułomności tejsze debaty, wynikające ze słabości podejścia Lakatosa. Następnie, odwołując się do prac J. Woodwar-da, wprowadzam pojęcie wielowymiarowej miary mocy wyjaśniającej teorii ekonomicznych. W kolejnym kroku próbuję połączyć to podejście z wcześniejszą analizą wpływu stopnia unifikacji teorii na jej zdolność do wyjaśniania. W tym celu odwołuję się do filozofii ekonomii N. Cartwright i wprowadzam pojęcie natury (*capacities*) czynników sprawczych, co też pozwala w interesujący sposób rozwiązać problem wynikania *explanandum* z *explanans* w sytu-

acji, gdy odrzucimy występowanie empirycystycznych regularności i istnienie uniwersalnych praw natury. W tym miejsce poniekąd powracam do kluczowych pojęć konstytutywnych dla realizmu i wywodzących się jeszcze od Arystotelesa. Zgadzam się ze stwierdzeniem Cartwright: „Idealizacja i odwołanie się do natury rzeczy tworzy dwuelementowy proces, który znajduje się w centrum współczesnej nauki” (1999, s. 83). Bez studiów o charakterze metafizycznym nad ekonomią, nie można sformułować kryteriów wyboru właściwego modelu (zob. *ibidem*, s. 149). W podrozdziale 4.5. proponuję metakryterium porównywalności teorii ekonomicznych, wynikające z realistycznej filozofii ekonomii, które w skrócie oznacza dwuetapowy wybór „lepszej” teorii – w pierwszym kroku badacz określa, jaka cecha teorii go interesuje (może to być precyzja, stopień wrażliwości na zmiany w *explanans*, itp.)¹ i dopiero w drugim kroku z teorii spełniających to kryterium wybiera teorię najbardziej zunifikowaną.

Rozdział 5 jest dyskusją z konkurencyjnymi dla realizmu naukowego założeniami filozoficznymi ekonomii, a przede wszystkim z ujęciami retorycznymi (McCloskey) i konstruktywnym empiryzmem (Van Fraassen), który oddziałuje na ekonomię poprzez przyczynowy holizm (m.in. Boylan i O’Gorman 1995). W książce dowodzę, że odpowiedzi McCloskey i z drugiej strony Van Fraassena na koniec modernizmu są nie do pogodzenia z postulatami realistycznej filozofii ekonomii, gdyż konstruktywny empiryzm koncentruje się na opisywaniu, a podejście retoryczne, silnie naznaczone zwrotem socjologicznym i lingwistycznym w humanistyce końca XX w., na przekonywaniu, że teoria może mieć co najwyżej wartość retoryczną. Realistyczna filozofia ekonomii, również odrzucająca w dużej mierze dziedzictwo modernizmu, definiowana jest przeze mnie w książce w sposób następujący (zob. podrozdział 5.4.):

„Realistyczna filozofia ekonomii postuluje, aby metody badawcze stosowane w ekonomii wykorzystywały narzędzia idealizacyjne, odwoływały się do czynników sprawczych, operujących na realnym poziomie rzeczywistości, i aby czynniki te były doprecyzowane za pomocą analizy skutków ich działania, wynikających z ich natury; jednocześnie realistyczna filozofia ekonomii uznaje występowanie świata niezależnego od ekonomistów i formułowanych przez nich teorii, który może być zarazem nie tylko opisany, lecz także wyjaśniony. W ramach realistycznej filozofii ekonomii zakłada się, że poddawana eksplikacji rzeczywistość jest wielopoziomowa i zawiera elementy nieobserwowalne na poziomie empirycznym, a wyjaśnianie polega na dotarciu do nich. Etyczną zasadą realistycznej filozofii ekonomii jest dążenie do prawdy, z czego wynika szczególna rola dla wyjaśniania” (Hardt 2013, s. 152).

---

¹ W książce postępuję się pięcioma wymiarami mocy wyjaśniającej teorii z pracy Ylikoski’ego i Kuorikoski’ego (2010).

Ostatnie akapity rozdziału piątego poświęcam na wykazanie, dlaczego przyjęcie stanowiska realizmu naukowego implikuje imperatyw poszukiwania przez ekonomistów prawdy. W tym celu odwołuję się m.in. do prac MacIntyre'a: „tak jak sztuka i prawo, podobnie nauki przyrodnicze stanowią zbiór projektów, który zawiera również zalecenia o charakterze moralnym. Te zadania moralne są częściowo definiowane przez przywiązanie do realizmu” (1978, s. 30) i K. Poppera: „Poszukiwanie prawdy i idea zbliżania się do prawdy również mają wymiar etyczny” (1992, s. 199). Kwestie te wymagają jednak szerszej analizy i moja książka nie pretenduje do miana „kompletnego” wykładu zasad etycznych nauki.

Monografię kończy podsumowanie, w którym konkluduję, iż realistyczna filozofia ekonomii oznacza brak zgody na ekonomię, którą F. Machlup opisał w sposób następujący: „Nauka ekonomiczna to system prawd apriorycznych, wytwór czystego rozumu, nauka ścisła, dochodząca do praw równie uniwersalnych, jak matematyczne, dyscyplina aksjomatyczna, system dedukcji na podstawie serii postulatów, zamknięty na weryfikację lub obalenie na gruncie doświadczalnym” (1955, s. 5). Ekonomia nie jest „wytworem czystego rozumu”, lecz wynikiem wyjaśniania, często o charakterze transcendentalnym, którego celem jest zejście na realny poziom rzeczywistości i uchwycenie na nim istotnych determinant poddawanych eksplikacji zjawisk. Ekonomia nie jest również „zbiorem prawd apriorycznych”, lecz raczej Millowskich tendencji, które nie są „prawami równie uniwersalnymi, jak matematyczne”. Ekonomia nie jest także zamknięta na weryfikację lub obalenie na gruncie doświadczenia, ale z materiału empirycznego chętnie korzysta, co jest szczególnie widoczne w różnego typu procesach unifikacji ontologicznej.

Mam nadzieję, że książka pokazała, że dialog filozofii z naukami szczegółowymi, w tym z ekonomią, może odbywać się z korzyścią dla obydwu stron i że studia filozoficzne są niezbędne, aby nie tylko odpowiadać na pytania *dlaczego*, tutaj wystarcza metodologia nauk, ale *dlaczego* *dlaczego* jest w ogóle możliwe.

Bibliografia (wyłącznie pozycje z powyższego opisu książki):

- Boylan T.A., O'Gorman P.F. (1995), *Beyond Rhetoric & Realism in Economics: Towards a Re-formulation of Economic Methodology*, Routledge, Londyn.
- Bunge M. (1967), *Scientific Realism. The Search for Systems*, t. 1., Springer, Nowy Jork–Heidelberg–Berlin.
- Cartwright N. (1999), *The Dappled World: A Study of the Boundaries of Science*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Friedman M. (1953), 'The Methodology of Positive Economics', (w:) M. Friedman, *Essays in Positive Economics*, Chicago University Press, Chicago.
- Hardt Ł. (2013), *Studia z realistycznej filozofii ekonomii*, C.H. Beck, Warszawa.
- Kirzner I.M. (1976), *The Economic Point of View*, Sheed&Ward, Kansas City.

- Lawson T. (1997), *Economics & Reality*, Rutledge, Abingdon.
- Machlup F. (1955), 'The Problem of Verification in Economics', *Southern Economic Journal*, t. 22, nr 1, ss. 1-22.
- MacIntyre A. (1978), 'Objectivity and Morality and Objectivity of Science', (w:) H.T. Engelhardt Jr, D. Callahan (red.), *Morals, Science, and Sociality*, The Hastings Center, Hastings-on-Hudson NY.
- Mäki U. (2002), 'Some Non-reasons for Non-realism about Economics', (w:) Mäki U. (red.), *Fact and Fiction in Economics. Realism, Models, and Social Construction*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Mäki U. (2009), 'Realistic Realism about Unrealistic Models', (w:) H. Kincaid, D. Ross (red.), *The Oxford Handbook of Philosophy of Economics*, Oxford University Press, Nowy Jork.
- Mises L. von (2003), *Epistemological Problems of Economics*, Ludwig von Mises Institute, Auburn (wyd. 1 w 1933 r.).
- Popper K. (1992), *In Search for a Better World: Lectures and Essays from Thirty Years*, Routledge, Londyn–Nowy Jork.
- Samuelson P. (1963), 'Discussion (with G.C. Archibald, Herbert A. Simon)', *American Economic Review*, t. 53, nr 2, ss.227-236.
- Samuelson P. (1964), 'Theory and Realism: A Reply', *American Economic Review*, t. 54, nr 5, ss. 736-739.
- Samuelson P. (1983), *Foundations of Economic Analysis*, Harvard University Press, Cambridge MA (wyd. 1 w 1947 r.).
- Williamson O.E. (2000), 'The New Institutional Economics: Taking Stock, Looking Ahead', *Journal of Economic Literature*, t. 38, nr 3, ss. 595-613.
- Ylikoski P., Kuorikoski J. (2010), 'Dissecting Explanatory Power', *Philosophical Studies*, t. 148, nr 2, ss. 201-219.

3. Charakterystyka dorobku naukowego z filozofii, metodologii i historii ekonomii (po uzyskaniu doktoratu)

Moja droga naukowych poszukiwań rozpoczęła się spotkaniem z ekonomią instytucjonalną i historią ekonomii, a owocem tego spotkania stała się m.in. rozprawa doktorska, którą opublikowałem w postaci monografii naukowej w 2009 r. (*Ekonomia kosztów transakcyjnych – geneza i kierunki rozwoju*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa). Praca ta została wyróżniona w konkursie na najlepsze dysertacje doktorskie z zakresu nauk ekonomicznych i zarządzania, ogłoszonym przez Fundację Promocji i Akredytacji Kierunków Eko-

nomicznych (konkurs: „Nowe trendy w naukach ekonomicznych i zarządzaniu”). Już jednak w tej pracy stanął przede mną problem relacji teorii ekonomii do rzeczywistości społeczno-gospodarczej; problem, który w pracy z historii myśli ekonomicznej przybrał formę pytania o to, na ile historię (w moim przypadku dzieje rozwoju ekonomii kosztów transakcyjnych) się odkrywa, a na ile tworzy. Było to nie tylko pytanie o to, czy historyk ekonomii może przejść przez zasłonę czasu i języka, aby opisać fakty i wydarzenia z przeszłości, ale bardziej ogólnie pytanie o to, w jakim stopniu rzeczywistość może zostać poznana i rozumiana. Wreszcie było to pytanie o ważność kryterium prawdziwości w studiach z zakresu historii ekonomii, które chociażby dla zwolenników „pisanie historii” przestało mieć większe znaczenie; reprezentatywne dla tego rodzaju stanowiska jest stwierdzenie R. Weintrauba: „Historia nie jest „na zewnątrz”, nie czeka z udzieleniem odpowiedzi na nasze pytania i z potwierdzeniem naszych hipotez. Historii się nie znajduje – historię się pisze. Jest ona wytworem kreatywności badacza” (1991, s. 5). Odrzuciłem ten pogląd i przyjąłem bardziej realistyczne stanowisko, polegające na uznaniu istnienia rzeczywistości niezależnej od poznającego podmiotu, ale trudno dla niego dostępnej. Wielość opisów historii w takim ujęciu nie jest wynikiem twórczości *par excellence* literackiej historyków ekonomii, ale tego, że opisują oni inne aspekty historii. Prowadząc polemikę w doktoracie z konstruktywistami i zwolennikami podejścia retorycznego (McCloskey) miałem jednak świadomość, że zmierzenie się z ich krytyką realizmu wymaga podjęcia studiów *stricte* filozoficznych – tak też się stało i moje prace po uzyskaniu doktoratu w coraz większym stopniu zbliżają się do filozofii nauki, której koncepcje wykorzystuję do studiów nad ekonomią.

Lata 2007-2009 okazały się interesującym okresem w kontekście prowadzonych przeze mnie studiów nad ekonomią, gdyż był to ten czas, gdy narastała krytyka ekonomii ze strony tych, którzy uważali, że w obliczu kryzysu finansowego została obnażona niezdolność ekonomii do wyjaśniania, opisywania i przewidywania wydarzeń gospodarczych (zob. Krugman 2009, Colander i in. 2009). To tylko jeszcze bardziej zachęciło mnie do pogłębiania studiów filozoficznych nad ekonomią, co w tamtym okresie zaowocowało po pierwsze włączeniem się przeze mnie w dyskusję nad stanem teorii ekonomii w obliczu kryzysu, a po drugiej jeszcze bardziej intensywnymi badaniami z pogranicza filozofii nauk społecznych i ekonomii. Odnośnie tego pierwszego, chciałbym tutaj wspomnieć również o zorganizowanym przeze mnie seminarium w INE PAN, gdzie została podjęta dyskusja nad stanem ekonomii, co też zaowocowało wydaniem zeszytu Studiów Ekonomicznych, który został w całości poświęcony temu zagadnieniu². Znajduje się tam również mój artykuł (‘Czy ekonomia radzi sobie z wyjaśnianiem i opisywaniem rzeczywistości? Refleksje o stanie teorii ekonomii w obliczu globalnego kryzysu gospodarczego lat 2008-2009’, *Studia Ekonomiczne*, nr 3-4/2009, ss. 159-171, 2009), w którym refleksji nad dyskusją o stanie teorii ekonomii w obliczu globalnego

---

² Nr 3-4/2009 Studiów Ekonomicznych, gdzie znalazły się teksty następujących autorów: Kwaśnickiego, Żylicza, Mączyńskiej, Pysza, Goryni (wspólnie z Kowalskim), Płowiec, Gradzewicza (wspólnie z Tyrowicz i Makarskim), Hardta, Jasińskiego oraz Machaja.

kryzysu finansowego pierwszego dziesięciolecia XXI w. towarzyszy krótka analiza najważniejszych zmian w teorii ekonomii w ostatnich dziesięcioleciach. Kolejny artykuł o podobnej tematyce opublikowałem rok później ('Criticizing the Critique. Some Methodological Insights into the Debate on the State of Economic Theory in the Face of the post 2008 Crisis', *Bank i Kredyt*, nr 4/2010, ss. 7-22, 2010) i ma on już dużo bardziej metodologiczny charakter niż ten ze Studiów Ekonomicznych. W pracy tej poddaję negacji krytykę współczesnej ekonomii sformułowaną m.in. przez Krugmana w 2009 r. oraz w tekście Colandera i in. z tego samego roku, którzy zarzucają ekonomii, że jest oparta na nierealistycznych założeniach, a przez to nieskutecznie wyjaśnia oraz nie formułuje dobrych predykcji, a także, iż ekonomia jest zbyt zmatematyzowana. Odpowiadam na tę krytykę wskazując, że czynienie nierealistycznych założeń nie jest samo w sobie problemem, a problemem staje się jedynie wtedy, gdy pomija się w wyjaśnianiu czynniki ważne. Podobnego rodzaju argument używam w stosunku do ich zarzutu o zbytnej formalizacji ekonomii. Artykuł kończę zwróceniem uwagi na to, że często wielu krytykuje ekonomię za to, że używa nieadekwatnego języka (matematyki), ale oni sami pisząc o ekonomii również nie używają właściwego języka, a więc tego zaczerpniętego z filozofii nauki. Oprócz tekstów *stricte* naukowych poświęconych debacie o stanie teorii ekonomii, opublikowałem też artykuł publicystyczny nawiązujący do tych kwestii ('Nie wymieniamy tak szybko podręczników do ekonomii', *dziennik Rzeczpospolita*, wyd. z dn. 21/9/2009).

Okres po uzyskaniu doktoratu to, jak już zaznaczyłem powyżej, czas, w którym moje badania zaczęły coraz bardziej zbliżać się do filozofii, a ważnym wydarzeniem utwierdzającym mnie w przekonaniu w wadze studiów filozoficznych nad ekonomią był pobyt jako *academic visitor* w zespole badawczym prof. U. Mäki na Uniwersytecie Helsińskim w listopadzie i grudniu 2009 r. To tam miałem okazję zetknąć się z jednymi z najlepszych na świecie filozofami ekonomii, którzy jednocześnie sytuują się w obrębie realizmu naukowego. W tamtym też czasie opublikowałem artykuł, który z jednej strony rozwijał moje badania nad ekonomią kosztów transakcyjnych z doktoratu, a jednocześnie nadawał im bardziej metodologiczny charakter ('The History of Transaction Cost Economics and its Recent Developments', *Erasmus Journal for Economics and Philosophy*, vol. 2, no 1, pp. 29-51, 2009). W pracy tej przedstawiam rozwój ekonomii kosztów transakcyjnych poprzez pryzmat przejścia od traktowania firmy jako narzędzia redukcji kosztów transakcyjnych (*the firm as an avoider of negative*) do rozumienia firmy, jako instytucji służącej kreacji wiedzy, innowacji, itp. (*the firm as a creator of positive*). Artykuł ten zawiera również refleksję metodologiczną nad sposobami oceny dynamiki rozwoju danego programu badawczego. Tą problematyką zajmowałem się podczas pobytu w Helsinkach, gdzie pracowałem nad tekstem, który po pierwsze, pokazałby, że miary mocy wyjaśniającej teorii, wywodzące się z kontrfaktycznych koncepcji wyjaśniania J. Wooldarada (2003), i zoperacjonalizowane przez Ylikoski'ego i Kuorikoski'ego (2010) (członków zespołu prof. Mäki), mogą być wykorzystane do analizy dynamik zmian w ramach danej teorii, a nie wyłącznie w odniesieniu do różnych teorii. Owocem tych badań był tekst, gdzie udało mi się to wykazać i zastosować tę perspektywę do opisu zmian w ekonomii kosztów trans-

akcyjnych ('An Inquiry into the Explanatory Virtues of Transaction Cost Economics', The Journal of Philosophical Economics, vol. 5, no 1, pp. 120-147, 2011).

Po powrocie z Helsinek kontynuowałem badania metodologiczne nad ekonomią, w których zmiany w teorii ekonomii opisywałem wykorzystując aparat pojęciowy wywodzący się z dedukcyjno-nomologicznego modelu wyjaśniania Hempla i Oppenheima (1948). W analizach tych badałem zmiany w *explanans* i *explanandum* ekonomii, wcześniej definiując pojęcie poziomu zróżnicowania teorii ekonomii w kategorii relacji pomiędzy liczbą elementów w jej *explanans* i *explanandum* (zob. mój artykuł z 2010 r.: 'Rozwój ekonomii kosztów transakcyjnych a wzrost różnorodności współczesnej ekonomii', Ekonomista, nr 1/2010, ss. 9-34). W badaniach tych pojawiły się jednak interesujące kwestie, które moją uwagę skierowały na filozofię ekonomii T. Lawsons i N. Cartwright. Najważniejsze z tych pytań dotyczyły tego na ile bardziej zunifikowane teorie oferują lepsze wyjaśnienia, a także bardziej fundamentalna kwestia tego, w jaki sposób *explanandum* wynika z *explanans*, gdy odrzucimy założenie Hempla i Oppenheim o występowaniu fundamentalnych praw natury. Co więcej, szczególnie ważne dla mnie wydawało się to, czy konieczną implikacją odrzucenia istnienia praw natury (w sensie Hempla i Oppenheima) stanie się przejście na pozycje retoryczne i odrzucenie realizmu. Studiując prace Lawsons i Cartwright okazało się, że realizm nie wymaga uznania istnienia uniwersalnych praw, których występowanie w ekonomii jest wg mnie co najmniej wątpliwe. To bezpośrednio na bazie tych wątpliwości i rozważań narodziły się idee i pomysły, które doprowadziły mnie do rozpoczęcia pracy nad Studiami z realistycznej filozofii ekonomii, C.H. Beck, Warszawa, 2013. Wcześniej jednak wykorzystując klasyczny aparat pojęciowy modelu Hempla i Oppenheima, ale też odwołując się do prac U. Mäki, a przez niego pośrednio do dzieła L. Nowaka, podjąłem studia nad problemem realizmności założeń w teorii ekonomii, gdzie m.in. odczytałem manifest metodologiczny M. Friedmana z perspektywie realizmu naukowego ('Problem realizmności założeń w teorii ekonomii', Ekonomista, nr 1/2012, ss. 21-40, 2012). Tekst ten wszedł do przywołanej wcześniej książki jako jej rozdział 3.

Prowadzone przeze mnie badania, w tym szczegółowa analiza prac filozoficznych prof. N. Cartwright – należącej do najwybitniejszy współczesnych filozofów nauki, w tym ekonomii, doprowadziły mnie do podjęcia starań o wyjazd do LSE w Londynie, gdzie pracuje prof. Cartwright. Spędziłem tam czerwiec 2012 r., dyskutując interesujące mnie kwestie zarówno z prof. Cartwright, jak też z jej współpracownikami. Podczas pobytu w Centre for Philosophy of Natural and Social Science na LSE moja monografia (*Studia z ...*) zaczęła nabierać ostatecznych kształtów m.in. dzięki temu, że zyskałem przekonanie, że postulowany przez Cartwright mechanizm wynikania *explanandum* z *explanans* jest właściwy i z sukcesem rozwiązuje analizowane przeze mnie wcześniej problemy³. W tym okresie zacząłem interesować się też bardziej fundamentalnymi kwestiami związanymi ze stosowaniem w ekonomii meto-

---

³ Skrótowy opis twórczości Cartwright zawiera wcześniejszy opis mojej monografii.

dy unifikacji ontologicznej, a przede wszystkim charakterem redukcji ontologicznych. Część tych analiz zawieraają *Studia z ...* (m.in. rozdział 2), a niektóre z nich poddaję dyskusji w tekście – 'The Method of Ontological Unification in Economics. Some Neglected Aspects', *Studia Ekonomiczne*, nr 1/2013, w druku, gdzie wprowadzam m.in. pojęcie transcendentального wynikania *explanandum* z *explanans*, czym nawiązuję do studiów Lawsona i Cartwright⁴. Mój tekst ukazał się zresztą w numerze *Studiów Ekonomicznych*, który w całości poświęcony jest filozofii ekonomii i którego jestem redaktorem tematycznym. Zeszyt ten otwiera mój tekst wprowadzający 'O korzyściach z refleksji filozoficznej nad ekonomią', *Studia Ekonomiczne*, nr 1/2013, w druku⁵, gdzie zauważam, że studia filozoficzne nad ekonomią są zarówno z pożytkiem dla samej ekonomii, ale też dla dynamicznie rozwijających się koncepcji z zakresu filozofii nauk społecznych. Liczę na to, że ten „specjalny” numer *Studiów* będzie służył popularyzacji filozofii ekonomii wśród polskich ekonomistów, jak też przyczyni się do pogłębienia dialogu pomiędzy filozofiami a ekonomistami.

Moje aktualne badania koncentrują się nad relacjami w triadzie modele-teoria-rzeczywistość i dotyczą charakteru procesów modelowania w ekonomii. Prace te realizuję w ramach grantu NCN, pt. Czy język ekonomii ogranicza jej moc wyjaśniającą? Analiza wpływu nierealistycznych założeń, matematycznego formalizmu i atrakcyjnych retorycznie metafor na zdolność teorii ekonomii do wyjaśniania zjawisk gospodarczych, którego jestem kierownikiem i jedynym wykonawcą. W ramach niego piszę teraz tekst 'Models are Metaphors, Metaphors are Models', który parafrazuje tytuł artykułu Mäki z 2005 r., tj. *Models are Experiments, Experiments are Models*. W tekście tym wykorzystuję już klasyczne studia P. Ricueura nad metaforami, jak też prace M. Blacka oraz odnoszę się do artykułów D. McCloskey.

Last but not least, w ostatnim okresie opublikowałem recenzje kilku książek z zakresu metodologii ekonomii, które powinny zainteresować polskiego czytelnika i mogą służyć popularyzacji tej tematyki w polskiej literaturze ekonomicznej⁶.

---

⁴ Wynikanie to ma postać: [mechanisms] (explanans) → given context → (may produce) given outcomes (explanandum).

⁵ Zeszyt ten zawiera teksty autorstwa Czarnego, Fiedora, Hardta, Jasińskiego, Kwaśnickiego, Leszka, Machaja, Scheuera, Zboroń oraz Żylicza.

⁶ Hardt Ł. (2012), Recenzja książki: Sedláček T., *Ekonomia dobra i zła. W poszukiwaniu istoty ekonomii od Gilgamesza do Wall Street*, Studio Emka, Warszawa, ss. 360, w: *Studia Ekonomiczne*, nr 1/2012, ss. 281-284; Hardt Ł. (2010), Recenzja książki: Mäki U., *The Methodology of Positive Economics. Reflections on the Milton Friedman Legacy*, Cambridge University Press, Cambridge, ss. 382, w: *Gospodarka Narodowa*, nr 7-8/2010, ss. 121-124; Hardt Ł. (2009), Recenzja książki: Eric D. Beinhocker, *The Origin of Wealth. Evolution, Complexity, and the Radical Remaking of Economics*, Harvard Business School Press, Boston MA, ss. 527, w: *Gospodarka Narodowa*, nr 1-2/2009, ss. 163-168.

Bibliografia (tylko pozycje, do których odnoszę się w powyższym opisie):

*Moje prace*⁷:

- Hardt Ł. (2013), 'O korzyściach z refleksji filozoficznej nad ekonomią', Studia Ekonomiczne, nr 1/2013, w druku.
- Hardt Ł. (2013), 'The Method of Ontological Unification in Economics. Some Neglected Aspects', Studia Ekonomiczne, nr 1/2013, w druku.
- Hardt Ł. (2013), *Studia z realistycznej filozofii ekonomii*, C.H. Beck, Warszawa.
- Hardt Ł. (2012), 'Problem realistyczności założeń w teorii ekonomii', Ekonomista, nr 1/2012, ss. 21-40 [pierwszy artykuł w numerze].
- Hardt Ł. (2011), 'An Inquiry into the Explanatory Virtues of Transaction Cost Economics', The Journal of Philosophical Economics, t. 5, nr 1, ss. 120-147.
- Hardt Ł. (2010), 'Criticizing the Critique. Some Methodological Insights into the Debate on the State of Economic Theory in the Face of the post 2008 Crisis', Bank i Kredyt, nr 4/2010, ss. 7-22 [pierwszy artykuł w numerze].
- Hardt Ł. (2010), 'Rozwój ekonomii kosztów transakcyjnych a wzrost różnorodności współczesnej ekonomii', Ekonomista, nr 1/2010, ss. 9-34 [pierwszy artykuł w numerze].
- Hardt Ł. (2009), *Ekonomia kosztów transakcyjnych – geneza i kierunki rozwoju*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Hardt Ł. (2009), 'The History of Transaction Cost Economics and its Recent Developments', Erasmus Journal for Economics and Philosophy, t. 2, nr 1, ss. 29-51.
- Hardt Ł. (2009), 'Czy ekonomia radzi sobie z wyjaśnianiem i opisywaniem rzeczywistości? Refleksje o stanie teorii ekonomii w obliczu globalnego kryzysu gospodarczego lat 2008-2009', Studia Ekonomiczne, nr 3-4/2009, ss. 159-171.

Inne prace:

- Colander D., Goldberg M., Haas A., Juselius K., Kirman A., Lux T., Brigitte S. (2009), 'The Financial Crisis and the Systematic Failure of the Economics Profession', Critical Review, t. 21, nr 2, ss. 249–267.
- Hempel C.G., Oppenheim P. (1948), 'Studies in the Logic of Explanation', Philosophy of Science, t. 15, nr 2, ss. 135-175.

---

⁷ Pełen spis publikacji zawiera osobny załącznik.

Krugman P. [2009], 'How Did Economists Get It So Wrong?', The New York Times, September 6.

Mäki U. [2005], 'Models are Experiments, Experiments are Models', Journal of Economic Methodology, t. 12, nr 2, ss. 303-315.

Weintraub E.R. (1991), *Stabilizing Dynamics: Constructing Economic Knowledge*, Cambridge University Press, Cambridge.

Woodward J. (2003), *Making Things Happen: A Theory of Casual Explanation*, Oxford University Press, Nowy Jork.

Ylikoski P., Kuorikoski J. (2010), 'Dissecting Explanatory Power', Philosophical Studies, t. 148, nr 2, ss. 201-219.

4. Krótka charakterystyka dorobku z innych obszarów badawczych (po uzyskaniu doktoratu)

Poza opisanymi powyżej pracami z zakresu filozofii, metodologii i historii ekonomii moja aktywność naukowa koncentrowała się również – choć w mniejszym zakresie, w innych obszarach badawczych m.in. problematyce dobrego rządzenia (*good governance*), nowej ekonomii instytucjonalnej oraz szeroko rozumianej problematyce polityki gospodarczej (ekonomia integracji europejskiej, w tym problematyka rozwoju obszarów wiejskich). Prace te łączy zwrócenie uwagi na rolę instytucji w funkcjonowaniu gospodarki i społeczeństwa. Poniekąd zainteresowania te są kontynuacją moich wcześniejszych prac z zakresu ekonomii kosztów transakcyjnych, w których opisywałem również to, w jaki sposób instytucje określają poziom tychże kosztów. Poniżej wymieniam najważniejsze moje prace dotyczące tych kwestii i krótko je opisuję. Pozostałe wymienione są w spisie publikacji.

Hardt Ł. (2013), 'Kryzys zarządzania gospodarczego w strefie euro – brak optymalnego obszaru politycznego i kryzys koncepcji dobrego rządzenia?', w: T.G. Grosse (red.), *Między polityką a ekonomią kryzysu strefy euro: Rozważania o teorii kryzysu w ekonomii politycznej*, wyd. Uczelni Łazarskiego, Warszawa [w druku].

W pracy tej stawiam tezę, że sprawne funkcjonowanie unii walutowej wymaga powstanie jednocześnie tzw. optymalnego obszaru politycznego, który definiuję jako zbiór państw, wyrażających zgodę się na ustanowienie permanentnych i egzekwowlanych mechanizmów redystrybucji dochodu pomiędzy nimi⁸. Takim obszarem są chociażby Stany Zjednoczone, gdzie redystrybucja odbywa się ze środków pozyskiwanych z podatków federalnych, ale też większość państw narodowych, które stosują zwykle wyrównawczą redystrybucję międzyregio-

---

⁸ Pojęcie optymalnego obszaru politycznego (zaskakująco) rzadko pojawia się w literaturze, a jednym z niewielu opracowań do niego się odnoszących jest Begg D. (1997), 'The Design of EMU', Staff Studies for the World Economic Outlook, IMF, Waszyngton, ss. 119-127.

nalną. Płatności kompensujące można również rozumieć w kategorii swoistego ubezpieczenia się kraju członkowskiego (regionu) od ryzyka wystąpienia w przyszłości tzw. szoków asymetrycznych. Euroland nie jest zdecydowanie optymalnym obszarem politycznym w myśl powyższej definicji. Wprowadzając to pojęcie odwołuję się do trylematu globalizacji D. Rodriki i zastanawiam również nad tym, na ile na obszarze UE możliwe jest jednoczesne realizowanie imperatywu suwerenności państwa narodowych, głębokiej integracji politycznej i gospodarczej, przy jednoczesnym zachowaniu mechanizmów demokratycznych; czyniąc to wykorzystuję pojęcie *good enough governance* (o czym więcej poniżej).

Hardt Ł. (2013), 'Optymalność instytucji w perspektywie implementacji zasad dobrego rządzenia', w: J. Wilkin (red.), *Jakość rządzenia w Polsce. Jak ją badać, monitorować i poprawiać?*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa, [w druku].

W ramach nowej ekonomii instytucjonalnej często stawia się tezę, że „dobre” instytucje to te dostosowane do lokalnych uwarunkowań społecznych, gospodarczych i kulturowych. W przypadku konfliktu pomiędzy instytucjami formalnymi i nieformalnymi mówi się o nierównowagach instytucjonalnych. Co więcej, w pracach z zakresu problematyki dobrego rządzenia „dobre” instytucje zwykle utożsamiane są z tymi, które pozytywnie stymulują wzrost gospodarczy. Powstaje jednak w tym kontekście interesujące pytanie – czy jedynym kryterium w ocenie instytucji ma być ich pro wzrostowy charakter i ewentualnie to, czy ich implementacja nie prowadzi do nierównowag instytucjonalnych? Co jeśli okaże się, że instytucje promujące wzrost to te, które jednocześnie ograniczają wolności i podstawowe prawa jednostek? W pracy tej podejmuję te kwestie próbując zdefiniować optymalność instytucji i wskazując na to, że niektóre z nich mają wartość autoteliczną i nie mogą być poświęcane dla szybszego wzrostu czy większej efektywności. Prowadząc te rozważania odwołuję się m.in. do interesującej dyskusji, która wywiązała się po publikacji znanej pracy Bo Rothsteina⁹, w której stawia tezę, że dobre rządzenie to wyłącznie sprawne realizowanie procedur i nie ma w tym ujęciu miejsca na analizę tego czy te procedury są właściwe, sprawiedliwe, etyczne, itp.¹⁰. Nie zgadzam się z takim stanowiskiem i odwołując się m.in. do klasycznej myśli liberalnej, ale też współczesnych prac z teorii wzrostu (Acemoglu¹¹) twierdzą, że są takie instytucje, których w imię innych „wartości” poświęcać nie można.

---

⁹ Rothstein B. (2011), *The Quality of Government: Corruption, Social Trust, and Inequality in International Perspective*, University of Chicago Press, Chicago.

¹⁰ Odwołuje się on co prawda do pojęcia „minimalnych zasad moralnych” M. Walze’a, ale wg mnie zasady te są zbyt minimalne.

¹¹ Np. Acemoglu D., Johnson S., Robinson J. (2005), 'Institutions as a Fundamental Cause of Long-run Growth', w: P. Aghion, S. N. Durlauf (red.), *Handbook of Economic Growth*, t. Ia.

Hardt Ł. (2012), 'The Idea of Good (Enough) Governance. A Look from Complexity Economics', Faculty of Economic Sciences (U. of Warsaw) Working Papers, no 71.

W pracy tej analizuję pojęcie *dobrego (wystarczająco) rządzenia*¹² z punktu widzenia ekonomii złożoności, tj. przede wszystkim perspektywy popularyzowanej przez E. Beinhockera¹³. Wychodzę od obserwacji, że często, przyjmując zasady dobrego rządzenia, wymaga się od krajów źle zarządzonych realizacji tak złożonych programów reform, z których implementacją nie poradziłaby sobie większość z najlepiej zarządzonych państw. Za bardziej realistyczną uznaję perspektywę (*good enough governance*), zgodnie z którą należy przełamywać najważniejsze bariery dla rozwoju i przez to stymulować ewolucyjne działanie rynku; jak zaznacza Rodrik: „Uruchomienie mechanizmów wzrostu gospodarczego nie wymaga głębokich i zakrojonych na szeroką skalę reform instytucjonalnych”¹⁴. Te „niewielkie”, ale kluczowe reformy muszą spowodować uruchomienie mechanizmów ewolucji społeczno-gospodarczej, co też opisuję wykorzystując perspektywę *complexity economics*.

Hardt Ł. (2011), 'Conceptualizing Interdependences between Regulatory and Monetary Policies. Some Preliminary Considerations', National Bank of Poland Working Papers, no 96.

W tekście tym podejmuję problem wpływu zmian instytucjonalnych na mechanizmy transmisji polityki monetarnej do sfery realnej gospodarki. Wychodzę od dyskusji literatury opisującej skutki globalizacji finansowej i wskazującej na to, że przyczyną braku wpływu zwiększonego dostępu do finansowania na aktywność inwestycyjną przedsiębiorstw jest niskiej jakości środowisko regulacyjne (system prawny) – elastyczność inwestycji względem kosztu kapitału jest niska. W związku z tym kraje przygotowujące się do integracji finansowej (w tym monetarnej) powinny najpierw podejmować działania na rzecz lepszej regulacji dla biznesu. W pracy tej integruję analizę D. Rodrika i A. Subramanian¹⁵ wpływu jakości instytucji na elastyczność inwestycji względem kosztu kapitału z analizą wpływu instytucji na koszty transakcyjne i w rezultacie na warunki prowadzenia działalności gospodarczej. Następnie wprowadzam „zmienną” jakości instytucji do następujących kanałów transmisji polityki monetarnej: kredytowego (w tym *bank lending channel* oraz *balance-sheet channel*), mechanizmu *via* stopa procentowa i odpowiednio *via* kurs walutowy, a także *via* zmiany cen aktywów (m.in. *Tobin-q ch.*).

---

¹² Koncepcja ta pochodzi od M. Grindle, np. jej praca 'Good Enough Governance Revisited', Development Policy Review, t. 25, nr 5.

¹³ Beinhocker E. (2006), *The Origin of Wealth*, HBS Press, Cambridge MA.

¹⁴ Rodrik D. (red.) (2003), *In Search of Prosperity: Analytic Narratives on Economic Growth*, Princeton University Press, Princeton NJ, s. 15.

¹⁵ Rodrik D., Subramanian A. (2009), 'Why Did Financial Globalization Disappoint?', IMF Staff Papers, t. 56, nr 1, ss. 112-138.

Hardt Ł., de Jong M. (2011), *Improving the Quality of Governance in Poland through Performance Based Budgeting*, Ernst&Young, Warszawa.

W książce tej analizujemy na ile budżetowanie zadaniowe (BZ) może służyć wdrożeniu zasad dobrego rządzenia w polskiej administracji centralnej. Wychodzimy w pracy od studiów literaturowych, ale również przedstawiamy kilka *casusów* prezentujących udane wdrożenia BZ w Holandii i USA. Badania te zrealizowaliśmy samodzielnie i opierały się one m.in. na pogłębianych wywiadach z przedstawicielami szczebla politycznego i technicznego rządów tych krajów. Następnie dokładnie zbadaliśmy stan wdrażania BZ w Polsce i stwierdziliśmy, że niestety jest on wdrażany jedynie *de iure*, a *de facto* na sprawność administracji właściwie nie oddziałuje. Pracę kończą rekomendację na rzecz lepszego wdrażania metodologii zarządzania przez cele w polskiej administracji.

Grosse T. G., Hardt Ł. (2010), *Sektorowa czy zintegrowana, czyli o optymalnej strategii rozwoju polskiej wsi*, Wyd. KeyText i Pro Oeconomia Fundacja Ewaluacji i Badań Ekonomicznych.

Książka przedstawia dwa standardy realizacji polityki rozwoju wsi – sektorowy i zintegrowany, a także odpowiada na pytanie o optymalny scenariusz prowadzenia tej polityki w Polsce po 2013 r. Pytanie to jest istotne w kontekście debaty o kształcie perspektywy finansowej Unii Europejskiej na lata 2014–2020, a także o przyszłości dwóch kluczowych polityk – Wspólnej Polityki Rolnej UE oraz polityki spójności UE. W pracy wykorzystujemy innowacyjną metodę ilościowej analizy dyskursu komisarzy UE ds. rolnictwa

Hardt Ł. (2007), 'Institutional Disequilibrium: Formal Institutions in Polish Cultural Space', S. Balihar, S. Amsler, T. Yarkova (eds.), *Theorising Social Change in Post-Soviet Countries*, Peter Lang, Oxford, pp. 301-314.

Praca opisuje koncepcję nierównowagi instytucjonalnej, którą rozumiem jako niezgodność instytucji formalnych i nieformalnych. Konceptualizując to pojęcie sięgam do dorobku nowej ekonomii instytucjonalnej, w szczególności prac D. Northa. Następnie ilustruję tę koncepcję na przykładzie reformy samorządu terytorialnego w Polsce, ale ograniczam się do wprowadzenia szczebla powiatowego przez rząd Buzka. Opisuję regulacje prawne opisujące kompetencje powiatów m.in. gwarantujące samorządność i wzajemną niezależność burmistrzów, starostów i marszałków województw; w kolejnym kroku wykazuję, że ludność nadal powszechnie rozumie samorządową rzeczywistość w sposób hierarchiczny, tj. uważa burmistrza za podległego staroście, a tego marszałkowi województwa. Próbuję wyjaśnić ten uogólniony *mental model* spuścizną *ancien régime*.

5. Informacja o liczbie publikacji i ich cytowalności

Spis wszystkich publikacji, również tych sprzed uzyskania doktoratu (2007 r.)^{*}, zawiera osobny załącznik. Wg bazy Google Scholar liczba cytowań moich publikacji wynosi 68, a h-index=5 (stan na 13/2/2013).

Informacja o liczbie publikacji:

Rodzaj publikacji	Po uzyskaniu doktoratu [*]	Przed uzyskaniem doktoratu	Razem
Publikacje w czasopismach naukowych	15	9	24
Książki naukowe	4	-	4
Rozdziały w publikacjach zbiorowych o charakterze naukowym	7	7	14
Inne publikacje (książki)	1	-	1
Inne publikacje (rozdziały w książkach)	8	9	17
Inne publikacje (artykuły w czasopismach)	8	6	14
Opracowania niepublikowane	6	2	8
<i>Razem</i>	<i>49</i>	<i>33</i>	<i>82</i>

* Publikacje z 2007 r. zaliczam do tych po doktoracie.

6. Realizowane projekty badawcze:

Od 2011 Grant NCN w ramach konkursu Sonata (I edycja, 2011 r., drugie miejsce na liście rankingowej), pt. Czy język ekonomii ogranicza jej moc wyjaśniającą? Analiza wpływu nierealistycznych założeń, matematycznego formalizmu i atrakcyjnych retorycznie metafor na zdolność teorii ekonomii do wyjaśniania zjawisk gospodarczych (kierownik i jedyny wykonawca).

Od 2010 Udział w projekcie badawczym MNiSW, pt. Jakość rządzenia i poprawa efektywności zarządzania środkami publicznymi: konceptualizacja, pomiar i instytucjonalizacja zasad dobrego rządzenia (good governance) w Polsce, realizowanym przez zespół pod kierownictwem prof. Jerzego Wilkina na WNE UW.

Publikacje zrealizowane w ramach projektu: Hardt Ł. (2012b), 'The Idea of Good (Enough) Governance. A Look from Complexity Economics', WNE UW Working Paper nr 5/2012; Hardt Ł. (2013), 'Kryzys zarządzania gospodarczego w strefie euro – brak optymalnego obszaru politycznego i kryzys koncepcji dobrego rządzenia?', w: T.G. Grosse (red.), *Między polityką a ekonomią kryzysu strefy euro: Rozważania o teorii kryzysu w ekonomii politycznej*, wyd. Uczelni Łazarskiego, Warszawa [w druku]; Hardt Ł. (2013), 'Optymalność instytucji w perspektywie implementacji zasad dobrego rządzenia', w: J. Wilkin (red.), *Jakość rządzenia w Polsce. Jak ją badać, monitorować i poprawiać?*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa, [w druku].

2009 – 2011 Grant na badania własne MNiSW, pt. Rozwój ekonomii kosztów transakcyjnych a wzrost pluralizmu teoretycznego w ramach współczesnej ekonomii (kierownik i jedyny wykonawca).

Publikacje zrealizowane w ramach projektu:

Hardt Ł. (2011a), 'An Inquiry into the Explanatory Virtues of Transaction Cost Economics', The Journal of Philosophical Economics, vol. 5(1), 120-147; Hardt Ł. (2010a), 'Criticizing the Critique. Some Methodological Insights into the Debate on the State of Economic Theory in the Face of the post 2008 Crisis', Bank i Kredyt, nr 4/2010, 7-22; Hardt Ł. (2010b), 'Rozwój ekonomii kosztów transakcyjnych a wzrost różnorodności współczesnej ekonomii', Ekonomista, nr 1/2010, 9-34; Hardt Ł. (2009a), 'Czy ekonomia radzi sobie z wyjaśnianiem i opisywaniem rzeczywistości? Refleksje o stanie teorii ekonomii w obliczu globalnego kryzysu gospodarczego lat 2008-2009', Studia Ekonomiczne, nr 3-4/2009, 159-171; Hardt Ł. (2009b), 'The History of Transaction Cost Economics and its Recent Developments', Erasmus Journal for Economics and Philosophy, vol. 2(1), 29-51.

2010 Grant Komitetu Badań Ekonomicznych NBP, pt. Polityka monetarna a regulacyjna - próba konceptualizacji współzależności (kierownik i jedyny wykonawca).

Publikacje zrealizowane w ramach projektu: Hardt Ł. (2011b), 'Conceptualizing interdependences between regulatory and monetary policies. Some preliminary considerations', National Bank of Poland Working Papers, nr 96.

2010 Grant w ramach Programu Sprawne Państwo Ernst&Young na projekt, pt. Implementing good governance approach in Polish central government institutions through performance based budgeting (wspólnie z Maartenem de Jong, Erasmus U. Rotterdam).

Publikacje zrealizowane w ramach projektu: Hardt Ł., de Jong M. (2011), *Improving the Quality of Governance in Poland through Performance Based Budgeting*, Ernst&Young, ss. 124

2006 – 2008 Grant promotorski MNiSW na przygotowanie rozprawy doktorskiej, pt. *Rozwój ekonomii kosztów transakcyjnych. Od koncepcji do operacjonalizacji*, na podstawie której przygotowana została książka: *Ekonomia kosztów transakcyjnych – geneza i kierunki rozwoju*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2009, ss. 278. (kierownik i jedyny wykonawca).

7. Informacja o wyróżnieniach i nagrodach za pracę badawczą:

Od 2012 Stypendium Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego dla wybitnych młodych naukowców

2008 Laureat konkursu na najlepsze dysertacje doktorskie z zakresu nauk ekonomicznych i zarządzania ogłoszonego przez Fundację Promocji i Akredytacji Kierunków Ekonomicznych (konkurs: „Nowe trendy w naukach ekonomicznych i zarządzaniu”)

2006 – 2008 Stypendium Fundacji na rzecz Nauki Polskiej dla młodych naukowców (przedłużone w 2007 r.)

2007 Nagroda Rektora UW za aktywność publikacyjną

2006 Stypendium Fundacji Tygodnika POLITYKA („Zostańcie z nami!”)

2006 Nagroda za artykuł nt. historii ekonomii kosztów transakcyjnych przyznana przez The European Society for the History of Economic Thought (zaproszenie na coroczną konferencję Stowarzyszenia i zaprezentowanie artykułu)

2003 – 2006 Stypendium doktoranckie w ramach Higher Education Support Program

8. Współpraca badawcza z zagranicą:

Maj-czerwiec 2012

Academic visitor w grupie badawczej poświęconej filozofii nauk społecznych, która pracuje pod kierunkiem prof. Nancy Cartwright na London School of Economics and Political Sciences

<u>Listopad-grudzień 2009</u>	<i>Academic Visitor</i> w projekcie Trends and Tensions in Intellectual Integration, kierowanym przez prof. Uskali Mäki na Uniwersytecie w Helsinakach
<u>Lipiec 2007</u>	Udział w warsztatach naukowych z zakresu ekonomii instytucjonalnej, organizowanych przez The Ronald Coase Institute na uniwersytecie w Reykjaviku (wyjazd finansowany w ramach grantu uzyskanego od RCI)
<u>Sierpień 2006</u>	Dwutygodniowy pobyt badawczy na London School of Economics and Political Sciences
<u>Maj 2005</u>	Udział w warsztatach naukowych z zakresu nowej ekonomii instytucjonalnej w ramach The School on New Institutional Economics, Cargese, Francja
<u>1999-2000</u>	Roczny pobyt na uniwersytecie FUNDP w Namur, Belgia (stypendium Erasmus)

9. Udział w konferencjach (informacja zbiorcza):

Międzynarodowe:

Rezultaty moich badań prezentowałem regularnie na konferencjach European Society for the History of Economic Thought (Porto – 2006; Praga – 2008; Amsterdam – 2010), a ostatnie opracowania z filozofii ekonomii przedstawiałem m.in. na corocznej konferencji European Association for Evolutionary Political Economy (Kraków – 2012), a także na seminarium projektu Trends and Tensions in Intellectual Integration (Helsinki – 2009) oraz w London School of Economics and Political Sciences (2012). Prace z zakresu integracji europejskiej prezentowałem m.in. na seminariach Sussex European Institute (Brighton – 2006 i 2007 r.). Rezultaty badań z ekonomii instytucjonalnej przedstawiałem m.in. podczas The Ronald Coase Institute Workshop on Institutional Analyses (Reykjavik – 2007 r.).

Krajowe:

Regularnie uczestniczyłem w konferencjach wydziałowych WNE UW, gdzie w 2010 r. zorganizowałem i przewodniczyłem sesji o stanie teorii ekonomii w obliczu kryzysu gospodarczego. Byłem współzałożycielem Polskiego Forum Obywatelskiego, organizatora Kongresów Obywatelskich, w których brałem udział z referatami. W 2012 r. wystąpiłem z referatem na Kongresie Politologicznym. Brałem regularny udział w konferencjach i seminariach INE PAN, gdzie w 2009 r. przewodniczyłem sesji o stanie teorii ekonomii w obliczu kryzysu gospodarczego, a w 2012 r. prowadziłem zorganizowane przez siebie seminarium z zakresu metodologii

i filozofii ekonomii. W 2008 r. prowadziłem w INE PAN debatę o reformie budżetu UE, podczas której przedstawiłem referat. Uczestniczyłem w konferencjach IBnGR i wcześniej PFSL, gdzie prezentowałem wyniki moich badań z zakresu ekonomii integracji europejskiej. Jestem regularnie zapraszany przez Kancelarię Prezydenta na spotkania Forum Debaty Publicznej (z wystąpieniami). W 2012 r. przedstawiałem wyniki swoich badań na seminarium Małopolskiej Szkoły Administracji Publicznej w Krakowie.

9. Aktywność dydaktyczna:

Moja aktywność dydaktyczna koncentruje się głównie na WNE UW (zajęcia z: mikroekonomii /w tym w j. ang./, kurs z historii ekonomii /na trzech poziomach: licencjackim, magisterskim i dla doktorantów/, metodologii ekonomii, ekonomii politycznej integracji europejskiej oraz zarządzania wiedzą w przedsiębiorstwie).

Prowadzę seminarium licencjackie i magisterskie na WNE (jestem głównie promotorem prac z zakresu ekonomii kosztów transakcyjnych).

Okazjonalnie prowadzę zajęcia z ekonomii politycznej integracji europejskiej na studiach podyplomowych na WNE UW, a także na studiach o mechanizmach funkcjonowania strefy euro (wspólny projekt WNE UW i NBP).

Jestem tutorem studentów Międzywydziałowych Indywidualnych Studiów Humanistycznych na UW.

10. Aktywność w zakresie popularyzacji i organizacji nauki:

Staram się integrować środowisko badaczy zajmujących się filozofią ekonomii m.in. współorganizowałem seminarium w INE PAN w 2009 r. o stanie teorii ekonomii w obliczu obecnego kryzysu gospodarczego, czy też współredagowałem specjalny, metodologiczny numer czasopisma *Studia Ekonomiczne* (nr 1/2013). W 2010 r. zorganizowałem też panel dyskusyjny na konferencji WNE UW, nt. debaty o stanie ekonomii w obliczu globalnego kryzysu gospodarczego. Jestem *tutorem* wielu studentów Międzywydziałowych Indywidualnych Studiów Humanistycznych na UW. Niektórzy z tych studentów publikują już podczas studiów prace roczne przygotowywane pod moim kierunkiem.

Opublikowałem szereg artykułów nt. stanu teorii ekonomii, które ukazują się w formie tekstów o charakterze publicystycznym (m.in. 'Nie wymieniajmy tak szybko podręczników do ekonomii', w dzienniku Rzeczpospolita, wyd. z dn. 21/9/2009); wywiady dla mediów nt. ekonomii i jej metod badawczych (m.in. godzinny wywiad dla radia TOK FM o filozofii ekonomii, jej narzędziach, ograniczeniach, itp., wspólnie z prof. T. Szapiro); szereg komentarzy dla me-

diów w związku z przyznaniem Nagrody Nobla w ekonomii dla prof. O. Williamsona w 2009 r., itp. Publikuję recenzje ważnych książek z zakresu historii/metodologii ekonomii, co służy popularyzowaniu osiągnięć tych dziedzin ekonomii na gruncie polskiej literatury ekonomicznej.

Staram się popularyzować narzędzia badawcze i perspektywę nowej ekonomii instytucjonalnej w analizie praktycznych zagadnień z zakresu polityki gospodarczej; jestem autorem wielu ekspertyz dla administracji publicznej (m.in. Ministerstwa Finansów, MRR, MSZ, KPRM, Senatu RP oraz MPiPS).

11. Dane kontaktowe:

Dr Łukasz Hardt
Wydział Nauk Ekonomicznych
Uniwersytet Warszawski
Ul. Długa 44/50
00-241 Warszawa
lhardt@wne.uw.edu.pl
www.wne.uw.edu.pl/lhardt
tel. 602 69 88 58

Adres domowy:

*Ul. Spiska 26A,
05-825 Grodzisk Mazowiecki*

.....
Warszawa, 15/2/2013